

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

Μεταπτυχιακή διατριβή

**Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΘΑΛΑΣΣΑ ΩΣ ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΩΣ
ΑΝΟΙΓΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΑΛΛΟ**

Χρίστος Παναγιώτου

Λεμεσός 2023

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗΝ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΘΑΛΑΣΣΑ ΩΣ ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΩΣ ΑΝΟΙΓΜΑΤΑ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΑΛΛΟ

Χρίστος Παναγιώτου

Λεμεσός 2023

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Χρίστος Παναγιώτου, 2023

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της μεταπτυχιακής διατριβής από το Τμήμα Καλών Τεχνών του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον Αντώνη Δανό, Αναπληρωτή Καθηγητή στο Τμήμα Καλών Τεχνών του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου, για τη στήριξη και την καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας μελέτης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Ferdinand Braudel βλέπει τη Μεσόγειο ως ένα ρευστό χώρο που διεισδύει στην ξηρά διασυνδέοντας τους «απέναντι» πολιτισμούς μεταξύ τους, ενώ η ποικιλομορφία του ανάγλυφου των παράλιων της, ενθαρρύνει την αλληλεξάρτηση και τη διασύνδεση των πολιτισμών της. Αυτό καθιστά τη Μεσόγειο ένα χώρο ρευστότητας και διείσδυσης στον Άλλο με τρόπο «διαβρωτικό» που δεν επιτρέπει στη συγκρότηση ουσιοκρατικών αντιλήψεων. Στις ακτές της Κύπρου, για παράδειγμα, υπάρχουν διάσπαρτοι μικροί λατρευτικοί χώροι που κτίστηκαν κατά τον 15ο με 17ο αιώνα για τους ναυτικούς που σταματούσαν στο νησί, κάποτε ως μέρος της διαδρομής που συνέδεε τις ανατολικές ακτές της Μεσογείου με άλλα «κέντρα» της. Έτσι, χριστιανικά εκκλησάκια βρίσκονται απέναντι από μικρούς τεκέδες, ενώ χώροι όπως το μασωλείο του Pir Ali Dede στη Λεμεσό – ενός «προστάτη» των ναυτικών – γίνονται αφορμή για κοινωνική επαφή. Ο θάνατος, με ένα παρόμοιο τρόπο αποτελεί ένα χώρο συνάντησης μεταξύ ζώντων και νεκρών, καθώς και μεταξύ πολιτισμικών Άλλων. Τάφοι με νεκρούς Μαμελούκους ναυαγούς στο τέμενος Jami Kebir στο κέντρο της πόλης, καλούν τους διερχόμενους να έρθουν σε «διάλογο» μαζί τους. Παρόμοια, νεκροί Οθωμανοί προύχοντες αφηγούνται την ιστορία της προσωπικής τους ζωής και «διατάζουν» τους περαστικούς να προσεύχονται για την ψυχή τους. Στη νεωτερικότητα, η θάλασσα και ο θάνατος, από «χώροι» επαφής και ανοίγματα προς τον Άλλο, μετατρέπονται σε όρια. Έτσι, η Μεσόγειος μετατρέπεται στο όριο που χωρίζει το βορειοδυτικό ηγεμονικό κέντρο από τον Άλλο. Η Μεσόγειος ως όριο πήρε κατά περιόδους αρκετές μορφές, όπως το όριο μεταξύ του ορθολογικού «Δυτικού» και του «οπισθοδρομικού» «Ανατολίτη» Άλλου, ενώ στις μέρες μας βρίσκεται έντονα στον λόγο περί «παράνομων μεταναστών» που τη διασχίζουν ως «εισβολείς». Ο θάνατος, επίσης, μετατρέπεται σε όριο που υψώνεται απέναντι στον πολιτισμικό Άλλο. Έτσι, μνημεία νεκρών «εθνικών ηρώων», δοξάζονται ως παραδείγματα «ηρωικής θυσίας», έναντι του εθνικού Άλλου, διευρύνοντας έτσι το χάσμα με τον πολιτισμικό Άλλο. Ο εθνικισμός, έτσι, παρουσιάζεται ως η πιο χαρακτηριστική μορφή οριοθέτησης των πιο πάνω «χώρων». Όπως υποστηρίζεται, ο εθνικισμός αφορά σε μια πιο γενική αυτοαναφορική συλλογιστική που υπάρχει εγγενώς στην κοσμοθεωρία της νεωτερικότητας. Παράδειγμα για το πως ο εθνικισμός δομείται ως λόγος, αποτελεί η Λωρίδα του Möbius η οποία ενώ παρουσιάζεται να έχει δύο πλευρές, στην πραγματικότητα οι φαινομενικά δύο πλευρές της είναι προέκταση η μια της άλλης. Αυτό μοιάζει με τον τρόπο που στη νεωτερικότητα ο συλλογικός εαυτός επινοεί ένα Άλλο, ο οποίος λειτουργεί ως μια αντεστραμμένη αντανάκλασή του οριοθετώντας τον κατοπτρικά. Βασικά παραδείγματα για τη μελέτη αναφέρονται δύο νησιά: η Κύπρος και το *Νησί των νεκρών* του Arnold Böcklin.

Key words: Mediterranean, sea-death as boundaries-openings to the Other, Cyprus, Böcklin's *Isle of the Dead*

ABSTRACT

Ferdinand Braudel sees the Mediterranean as a fluid space that penetrates the land, linking opposite civilizations. The variation in the land relief on the Mediterranean coasts, encourages interconnection of civilizations across the sea. Because of that, the Mediterranean could be seen as a space of connectivity and fluidity, eroding any essentialist worldviews and encouraging contact. In Cyprus, small worship places were built for the sailors stopping on the island, once as part of a route connecting the eastern shores of the Mediterranean with other parts of the sea. Because of that, small Christian churches are found opposite small Muslim tekkes along the coastline. In this context, places such as the mausoleum of Pir Ali Dede in Limassol, a dervish “patron saint” of sailors, are transformed into places of interaction. Death, in a similar way, becomes a space of social contact between the living and the dead, and among cultural Others. In Jami Kebir, tombstones of Mamluk shipwreck victims invite passing people to enter a “dialogue” with them, and dead Ottoman dignitaries tell the stories of their personal lives and “command” the passers-by to pray for their soul. During Modernity, the once open spaces of the sea and of death, become boundaries. Within the context of Modernity, the Mediterranean becomes a boundary that separates the northwestern hegemonic “center” from the Other. As such, the Mediterranean has taken the form of a boundary between the “rational”, “civilized” “Westerner” and the “uncivilized” “Oriental” Other. Today, it is found in the discourse about “illegal immigrants” that are represented crossing the Mediterranean as “invaders”. Death also becomes a boundary erected against the cultural Other. For example, monuments for dead “national heroes” are glorified as examples of “heroic sacrifice” against the national Other, thus widening the gap with the cultural Other. Nationalism, thus, could be regarded as the prominent example of how cultural boundaries operate in Modernity. An example of such nationalist discourse is offered by the Möbius Strip, the supposedly two sides of which are, in fact, the extension of each other. This resembles the way the discourse about the Other is structured in Modernity: the Other as an invented, inverted reflection of the Self. In the present study, two islands are examined as main cases: the island of Cyprus and Arnold Böcklin’s *Isle of the Dead*.

Key words: Mediterranean, sea-death as boundaries-openings to the Other, Cyprus, Böcklin’s *Isle of the Dead*